

En pappa som slår

- En innehållsanalys av domslut i vårdnadstvister där det framkommit uppgifter om våld

Författare:

Agnes Lindgren

Mikaela Blomdahl

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)

Ht 13

Handledare Karin Kullberg

Abstract

The aim of this research was to peruse the verdicts of custody disputes where violence against the mother has occurred. In 2005, a study by Barnombudsmannen presented a result that showed that 43 % of custody disputes where domestic violence occurred was convicted joint custody. The result led to a restriction of Swedish family law in 2006. This study therefore aims to examine how the court motivates their decisions in custody issues today. In the accurate Swedish section of family law the central purpose is to see to the child's best interest. On the one hand the court must judge the risk of abuse posed to the child or anyone close to it, furthermore the importance for the child to have a close relation to both caregiver. This was done by studying 379 court verdicts from three different courts between 2011 and 2013 in which parents did not agree on custody. In 19 of these court verdicts, domestic violence occurred.

The research showed that there are numerous factors in custody disputes that are important and affects the district court's assessment of the custody issue. The child's best interest is an individual and complex concept and it is therefore difficult to make any generalization of what is required to enable the district court judge for joint or sole custody. The study showed that in 26 % of our cases, the court judged for joint custody. This shows a decrease in judging joint custody maybe as an effect of the change of law in 2006.

Keywords: violence against women, domestic violence, custody disputes, child's best interests, joint custody and sole custody

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte	7
1.3 Frågeställningar	7
1.4 Avgränsningar	7
2. Bakgrund	7
2.1 Utveckling FB	8
2.2 Vårdnadstvister	10
2.2.1 Gemensam vårdnad	10
2.2.2 Ensam vårdnad	11
2.2.3 Bedömningen i rättsprocessen	11
2.3 Våld	12
2.3.1 Relationsvåld	13
3. Tidigare forskning	13
3.1 ”När tryggheten står på spel”	14
3.2 Juridisk litteratur	14
3.3 Barnets bästa	15
3.4 Våld	17
4. Teori	18
4.1 Anknytningsteori	18
4.2 Paralleller mellan anknytningsteorin och föräldrabalken	20
4.3 Social konstruktion	21
4.4 Barnets bästa som social konstruktion	21
5. Metod	23
5.1 Val av metod	23
5.2 Urvalsprocessen	24
5.3 Metodens förtjänster och begränsningar	25
5.4 Metodens tillförlitlighet	25
5.5 Systematiserande av data	26

5.6 Etiska överväganden	26
6. Resultat & Analys	27
6.1 En komplex bedömning	28
6.2 Gemensam vårdnad	31
6.3 Ensam vårdnad	35
6.3.1 Ensam vårdnad utan umgänge	35
6.3.2 Ensam vårdnad med umgänge	38
6.4 Alkohol	40
6.5 Risken för att barnet far illa	41
7. Avslutande diskussion	43
8. Referenser	44

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Relationsvåld är något som generellt sett inte accepteras i Sverige likväl som det inte är försvarbart att utsätta sina barn för någon fara. Ändå lever många kvinnor i ständig skräck inför vad hennes partner kan komma att göra om hon tar steget att lämna relationen eller polisanmäla sin partner, menar Grände, Lundberg & Eriksson (2009).

I SOU:s (2005:43) utredning av 1998 års lagstiftning i föräldrabalken framgår det att det avgörande i en vårdnadstvist alltid ska vara barnets bästa. Det går även att utläsa att den generella uppfattningen är att gemensam vårdnad är den vårdnadsform som anses vara det bästa för barnet, så länge en vårdnadshavare inte är att anse direkt olämplig enligt Föräldrabalken kap. 6. Balken har på senare år genomgått flera stora revideringar till följd av att synen på barnets bästa har förändrats. Wallin & Vängby (2010) menar att gemensam vårdnad förstärktes ytterligare genom 1998 års revidering av föräldrabalken då man kunde döma ut gemensam vårdnad även mot en förälders vilja. Detta medförde att även då det förekommit våld i familjen dömdes gemensam vårdnad ut, av hänsyn till barnets bästa.

Lagändringen ifrågasattes starkt av kvinnorörelserna och barnombudsmannen med flera, och efter att ny forskning presenterats, bland annat genom Barnombudsmannens rapport (BR2005:02) gjordes ytterligare en revidering av föräldrabalken 2006. Denna revidering innebar en åtstramning av vårdnadsformen gemensam vårdnad. I de fall en förälder motsätter sig gemensam vårdnad skall detta tas på stort allvar. Den aspekt av barnets bästa som innebär risk för att barnet far illa utvidgades nu även till att risken för att någon närstående till barnet far illa. Detta innebär att barn som ser sin mamma utsättas för våld i sin tur utsätts för en risk att själv fara illa (FB 6kap. 2a§).

Vid bedömningen av vad som är barnets bästa ska det fästas extra avseende vid två faktorer. Den ena är risken för att barnet, eller någon nära, utsätts för övergrepp eller olovligen förs bort och det andra är barnets behov av en nära och god relation till båda sina föräldrar (FB 6kap 2a§). Här möts två synsätt på barnets bästa i en intressant konflikt,

som i de tvister där det förekommer våld måste vägas mot varandra. Vad är viktigast, att barnet inte får illa genom att bevittna sin mamma utsättas för våld och att vara tvingat att ha umgänge med en pappa som det är rädd för eller att barnet har en god relation till båda sina föräldrar? Anna Singer (2012), docent i civilrätt menar därför att det är av stor vikt att socialnämndens utredningar är tydliga och grundliga. Hon poängterar att de ska vara klart utformat om det anses finnas en risk för barnet med ett umgänge. Samtidigt är hon medveten om att det fortfarande idag är lite oklart hur denna riskbedömning ska gå till och man är medveten om att det är en mycket svårt och komplex bedömning att göra (ibid).

Lagändringen 2006 innebär att domstolarna ska vara mer restriktiva med att döma ut gemensam vårdnad som vårdnadsform. Detta för att ny kunskap presenterats, av bland annat Broberg et al. (2009) om hur barn påverkas av att uppleva våld i familjen. De menar att en nära och god relation till båda föräldrarna inte i alla lägen är förenligt med barnets bästa. Tvärtom menar de att barn som bevittnar våld utsätts för stor psykisk påfrestning som kan jämföras med psykisk misshandel (ibid).

Walin & Vängby (2010) menar att lagändringen 2006 syftar till att vidga perspektivet barnets bästa till individuella bedömningar snarare än generella. Gemensam vårdnad är fortsatt den vårdnadsformen att föredra, förutsatt att båda vårdnadshavare är lämpliga och att ett samarbete mellan dem förefaller kunna fungera. De skriver dock att det är av stor vikt att väga in alla omständigheter i det specifika fallet. Vidare menar de att begreppet konflikt är väldigt centralt i vårdnadstvister, från vilket man gör en bedömning av huruvida konflikten mellan föräldrarna är av övergående natur eller inte. Görs bedömningen att konflikten är svår och djup skall man vara oerhört restriktiv med att utdöma gemensam vårdnad. Likväl skall man fästa stort avseende vid om en förälder motsätter sig gemensam vårdnad, speciellt om det förekommit våld i familjen. Före revideringen 2006 utgjorde ett sådant scenario mindre hinder för att ändå besluta om gemensam vårdnad till skillnad från idag då det skall mycket till för att tingsrätten skall gå emot en förälders motvilja att dela vårdnaden (ibid).

Tittar man på lagstiftningen i föräldrabalken 1998 och 2006 finns en skillnad i synen på barnets bästa (FB kap. 6 2a§). Men hur ser det ut i praxis idag? Har den ändring som skett i lagtexterna även lämnat avtryck i hur det ser ut i praxis? Hur resonerar man i domstolarna kring barnets bästa i förhållande till våld i familjen?

Vi ställer oss frågan vad man i praxis relaterar till barnets bästa idag och kommer att söka svaret genom att granska domslut i vårdnadstvister där det framkommit våld i familjen. Att presentera ett generaliserbart resultat över hela Sverige är för oss omöjligt, men vi kan samla in en empiri som förhoppningsvis kan verka som en fingervisning över hur de juridiska bedömningarna i vårdnadstvister i Sverige ser ut idag.

1.2 Syfte

Mot bakgrund av Föräldrabalkens ändringar 2006 är syftet med denna uppsats att granska domar i vårdnadstvister, där det framkommit uppgifter om våld.

1.3 Frågeställningar

- Vilka huvudfaktorer hänvisar tingsrätter till i sina bedömningar av vårdnad då det förekommit våld i familjen?
- Vilka aspekter av barnets bästa skildras i tingsrättens bedömning av vårdnadstvister?
- Finns det några avgörande faktorer i valet av att döma gemensam respektive ensam vårdnad?

1.4 Avgränsning

Vi är medvetna om att även män kan vara utsatta för våld, men har i denna studie valt att fokusera på relationsvåld, vilket är ett begrepp som enbart innefattar mäns våld mot kvinnor. Relationsvåld är ett utbrett samhällsproblem som ökar för varje år, vilket gör det relevant att granska för denna studie (Grände, Lundberg & Eriksson 2009).

2. Bakgrund

I detta stycke redogör vi för bakgrunden till vår uppsats. Vi kommer börja med att beskriva relevant lagstiftning, hur den har sett ut tidigare och hur den ser ut idag.

Relevanta begrepp kommer att tydliggöras för att läsaren lättare ska kunna följa med i texten. Därefter förklaras alla vårdnadsformer eftersom de har en central del i vår analys. Även en beskrivning av hur en bedömning i en vårdnadstvist kommer att redogöras. Till sist kommer vi att beskriva begreppen våld och relationsvåld utifrån Isdals (2010) tolkning, då vi anser att det är viktigt för läsaren att ha en viss förståelse kring detta med sig.

2.1 Utveckling av Föräldrabalken

I en vårdnadstvist följer de juridiska representanterna lagrummen i Föräldrabalken kap. 6, om vårdnad, boende och umgänge. Sedan början av 1970 har balkens bestämmelser om vårdnad av barn fortlöpande varit föremål för reformarbete och utveckling. Detta menar Walin & Vängby (2010), är dels för att ytterligare stärka barnets intressen men också för att gemensam vårdnad förknippats med barnets bästa över tid. 1998 förtydligades barnets bästa och barnets önskemål och egna synpunkter fick än större betydelse. Grundtankarna om att gemensam vårdnad främjar barnets kontakt till båda föräldrarna var mycket stark, skriver de. Av ändringarna 1998 kunde domstolarna nu döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja, vilket innebär den viktigaste lagändringen för vår studie.

2006 ändrade man vårdnadsbestämmelserna på nytt och FB kap. 6 2a § ser nu ut som följande:

Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge.

2 st. Vid bedömning av vad som är bäst för barnet ska det fästas avseende särskilt vid

- risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och
- barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.

3 st. hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad

(FB kap 6. 2a §)

Domstolarna kan fortfarande idag döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja, men en återgång kan ändå anas på grund av den rättspraxis som följde av 1998 års ändring (SOU 2005:43). Walin & Vängby (2010) menar att det nu understryks att man

ska ta en förälders motstånd till gemensam vårdnad på allvar. Man tillade också att risken för att någon närstående till barnet far illa även innebär en risk för barnet. 2006 förstärktes också kravet på att en riskbedömning görs i samtliga mål där det framkommit uppgifter om våld i familjen (ibid). Trots 2006 års åtstramning av att döma ut gemensam vårdnad, och tydligare riktlinjer på hur riskbedömningar ska gå till, menar Broberg et al. (2009), att kvinnojourer och andra verksamheter som jobbar med barn som utsatts för våld av sin pappa, att dessa riktlinjer inte lett till en märkbar förändring. De menar att den våldsutövande förälderns krav och behov i många fall väger tyngre i besluten. Broberg et al. (2009) anser att många mammor inte vågar ta strid för att få enskild vårdnad om barnet även om hon vet att det far illa. Rädslan för att förlora vårdnaden helt till pappan är större. Enligt Walin & Vängby (2010) fick också föräldrarnas förmåga att samarbeta kring frågor som rör barnet större betydelse i ändringen av FB 2006. En djup konflikt ses som ett stort hinder för att döma till gemensam vårdnad. I nytt juridiskt arkiv, vidare NJA, (2007 s. 382) prövar man huruvida konflikter och samarbetssvårigheter utesluter gemensam vårdnad, i praxis går att utläsa följande citat;

"Gemensam vårdnad förutsätter att det finns en realistisk möjlighet för föräldrarna att gemensamt och inom rimlig tid lösa de frågor som rör barnet och hantera de delade meningar som kan finnas, utan att de mer regelmässigt behöver hjälp utifrån för att fatta beslut och utan att det uppstår ständiga konflikter som drabbar barnet. Gemensam vårdnad kräver att föräldrarna kan ta gemensamt ansvar. Uttryck för brist för förtroende för den andre föräldern liksom för bristande vilja eller förmåga att vara flexibel och jämka samman sin uppfattning med den andres är tecken som tyder på att gemensam vårdnad kan vara oförenligt med barnets bästa. En konflikt mellan föräldrarna bör dock inte utesluta gemensam vårdnad, om motsättningarna kan antas vara av övergående natur och därför inte bedöms hindra ett fungerande samarbete på längre sikt i frågor som rör barnet". (NJA 2007 s. 382).

Huruvida ett relativt normalt samarbete kan äga rum i de relationer där det förekommit våld ifrågasätts av Broberg et al. (2011). De menar att en sådan relation präglas av rädsla och att det är svårt för båda parterna att ha barnets bästa i fokus. Om det är så att männen använder barnen som en möjlighet för att fortsätta kontrollera och vara en del av kvinnans liv finns än större anledning att ifrågasätta om ett framtida samarbete kan fungera (Broberg et al. 2011).

2.2 Vårdnadstvister

Precis som polisanmälningar om relationsvåld ökar, ökar vårdnadstvisterna i Sverige.

Varje år bestämmer sig många föräldrar för att inte längre leva tillsammans, över 30 000 par ansöker årligen om äktenskapsskillnad och därtill kommer alla sambor som separerar (Sveriges Domstolar 2013). Vårdnadstvister har ökat från att det år 2002 inkom 2696 stämningsansökningar gällande vårdnad, boende och umgänge till att idag motsvara över 5365 ansökningar, en nära 100 % ökning (Domstolsverket 2013). Barnombudsmannen (2005) skriver att över 50 000 barn upplever att deras föräldrar separerar varje år. Oftast är det ett gemensamt beslut och föräldrarna ser till barnens bästa och kan själv komma överens om vad som ska gälla angående barnets boende och umgänge. En undersökning av Socialstyrelsen (2011) visar dock att 7400 (14 %) av dessa 50 000 barn blir berörda av en vårdnadsutredning av socialnämnden.

Singer (2012) skriver att då föräldrar inte själv komma överens om hur boende- eller umgänges frågor ska lösas ska de vända sig till familjerätten inom kommunens socialtjänst, där de får hjälp med avtal kring frågor angående detta. Genom samarbetsamtal kan de själva träffa en överenskommelse. Dessa avtal ska undertecknas av båda föräldrarna och socialnämnden för att vara juridiskt giltiga. Kan de inte heller där komma överens får de ansöka till domstol och Tingsrätt för att de ska döma ett beslut som föräldrarna sedan enligt lag måste följa (ibid).

2.2.1 Gemensam vårdnad – alltid det bästa?

Barnets bästa ska tillgodoses vid alla åtgärder som rör barn, inte bara i rättsliga frågor utan även i barnets vardag. I barnets vardag har vårdnadshavare, det vill säga barnets föräldrar, ett stort ansvar för det. Gemensam vårdnad innebär ett gemensamt juridiskt ansvar tills det att barnet blir myndigt, 18 år. Det behöver dock inte betyda att man bor tillsammans med barnet. För att förtydliga att det är barnet som har en rättighet, skriver man ofta att barnet har rätt till föräldrars ansvar (Singer 2012).

Är föräldrarna gifta då barnet föds har de automatiskt gemensam vårdnad av barnet, som fortsätter även om de genomgår en skilsmässa. Idag krävs det inget aktivt val om man vill

ha gemensam vårdnad om sina barn efter en skilsmässa. Är föräldrarna sambor får man ansöka om gemensam vårdnad i samband med att man anmäler faderskapet hos socialnämnden, som sedan registrerar det hos Skatteverket (Singer 2012). Om man inte ansöker om gemensam vårdnad då man inte är gifta när barnet föds får modern ensam vårdnad automatiskt (ibid). Har föräldrarna gemensam vårdnad men inte bor ihop ska man alltså fortsätta att ta beslut rörande viktiga frågor i barnets liv tillsammans, såsom skolval eller boende. Detta betyder att även efter en skilsmässa måste föräldrarna samarbeta och ta gemensamma beslut om barnet i många olika frågor. De föräldrar som inte är överens om att ha gemensam vårdnad är ofta inte heller överens om frågor rörande barnet vilket ofta leder till konflikter (Singer 2012).

2.2.2 Ensam vårdnad

Om föräldrarna inte längre vill ha gemensam vårdnad kan de ansök om ensam vårdnad. Som ensam vårdnadshavare tar en förälder alla juridiska beslut på egen hand och behöver alltså inte samarbeta med barnets andra förälder (Walin & Vängby 2010). Även om man inte har vårdnaden av barnet har barnet fortfarande rätt till umgänge med båda föräldrarna om det anses vara till barnets bästa (FB kap. 6). Om endast en förälder motsätter sig gemensam vårdnad kan domstolen ändå anse att det är det bästa för barnet, vilket ska avgöra frågan. Om båda motsätter sig gemensam vårdnad kan detta inte dömas ut. Om båda föräldrarna vill ha ensam vårdnad ska den som anses bästa lämpad i föräldrarollen få hela ansvaret om barnet, det vill säga den ensamma juridiska vårdnaden (Walin & Vängby 2010).

2.2.3 Bedömningen i rättsprocessen

Det är viktigt att socialnämnder och domstolar tydligt visar hur man resonerat kring barnets bästa i domslut. Barnets bästa är inte något schablonmässigt utan man ska resonera utifrån det enskilda fallet, och alltid ta in barnets inställning och huruvida föräldrarna är lämpliga som vårdnadshavare (SOU 2005:43). Domstolen ska också alltid, genom en riskbedömning gjord av socialtjänsten, visa hur man resonerat kring risken att barnet kan fara illa. Denna skall även utreda umgängesfrågan samt hur föräldrarna kan samarbeta i frågor som rör barnet (Walin & Vängby 2010). I bedömningen ska tydligt redogöras för tidigare övergrepp, allmän attityd till våld, missbruksproblem och psykisk

sjukdom och hur detta kan påverka barnet och föräldrarollen. Eftersom man tittar på risken att ett barn kan fara illa är inte beviskraven lika höga som i ett brottsmål. Om barnet nekar till att det förekommit våld mot denna kan det ändå finnas en risk att det kommer att göra det i framtiden. Om det förekommit systematiserat våld under en längre tid, eller man kan se ett mönster av makt och kontrollbeteende bör det betraktas som en större risk för att barnet ska fara illa gentemot om en förälder gjort sig skyldig till enstaka överilade handlingar. Wallin & Vängby (2010) menar vidare att man i bedömningen även skall ta hänsyn till när i tid händelserna ägt rum, om det är nyligen anses det som större risk för barnet. Det skall också vägas in om föräldrarna genomgått någon behandling. Som alltid ska barnets egen inställning, om det är moget nog att inse sin situation, tas på stort allvar (ibid). Att göra en riskbedömning har varit ett krav i lagstiftningen sedan 1990 men det förtydligades 2006. I en enkätundersökning från Socialstyrelsen visas dock att familjerättsassocionomer ser det som en mycket svår uppgift att göra en riskbedömning och att de vill ha utbildning, tydligare metoder och riskbedömningsinstrument för hur man ska genomföra en sådan bedömning.

Socialstyrelsen upprepade undersökningen 2009 för att undersöka hur lagändringen 2006 gett resultat i praxis. Socialstyrelsen skriver att kompetensen höjts från 2005 till 2009 och att barnen blivit mer synliga i utredningarna och riskbedömningarna. Dock finns fortfarande en efterfråga på verktyg och manualer för hur en bedömning ska genomföras.

2.3 Våld

Vad som innefattas av begreppet våld är troligtvis väldigt olika beroende på vem som får frågan. En förövare och ett offers uppfattningar av våld torde skilja sig åt väsentligt. Isdal (2010) definierar våld enligt följande:

”Våld är varje användande av fysisk makt för att skada andra.”

Detta är enligt honom den definition av våld som stämmer bäst överens med allmänhetens uppfattning av våld. Isdal (2010) menar vidare att en sammanfattande definition av psykiskt våld är att det dels handlar om att skada, skrämja eller kränka utan att använda fysiskt våld och dels att dominera eller styra andra människor genom sin makt eller genom hot om fysiskt våld.

2.3.1 Relationsvåld

Ekbohm, Engström & Göransson (2011) menar att historiskt sett har mäns våld mot kvinnor varit accepterat i det längsta. Kvinnorna var underordnade sina män och det tog många år innan relationsbrott blev ett accepterat samhällsproblem. Eliasson (2006) skriver att kvinnojourrörelsen som startades i slutet av 70-talet utgjorde en central roll i förändringsprocessen. Tillsammans med politiker förde kvinnojourerna intensiva debatter om mäns våld mot kvinnor och arbetade med upplysningsverksamhet och kvinnojourerna blev ledande kunskapsbärare av hur mäns våld mot kvinnor skulle hanteras. 1982 bar det frukt menar Eliasson (2006) och kvinnomisshandel placerades under allmänt åtal, vilket innebar att kvinnan själv inte längre behövde vara den som anmälde. Åklagare kunde nu, även mot en kvinnas nekande, åtala en man för misshandel (ibid). Därefter har debatten varit fortsatt het och viktiga förändringar har ägt rum. 1988 kom lagen om besöksförbud och 1998 kvinno-fridsreformen som innebar skärpt lagstiftning gällande brott mot kvinnor begångna av män de har eller har haft en relation med. Skärpningen resulterade i bland annat i det nya brottet grov kvinnofridskränkning (BrB 4kap, 4a§), som innebär alla former av fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld i nära relation (där utövaren är man och offret kvinna). För att dömas för grov kvinnofrid krävs att våldet eller kränkningarna begås systematiskt.

Ekbohm, Engström & Göransson (2011) poängterar att trots att vi idag är medvetna om problemet och arbetar mot det och strävar för att minska utsattheten för kvinnor är det fortfarande svårt att fälla dessa förövare och det är många anmälningar varje år som läggs ner och överhuvudtaget inte prövas i en rättegång. Detta förklaras delvis av att dessa brott till stor del (57 %) äger rum bakom stängda dörrar, vilket gör att det sällan finns vittnen som kan styrka brottet, istället står ord står mot ord (ibid).

3. Tidigare forskning och relevant litteratur

Här kommer vi att presentera tidigare forskning och förklara centrala begrepp som gör det enklare för läsaren att förstå och sätta sig in i vår uppsats. De huvudsakliga informationskällorna har varit tidigare forskning via internet och bibliotek, där vi använt både LUBsearch och Libris. Våra aktuella sökord har varit relationsvåld, föräldrabalken, vårdnadstvister, gemensam vårdnad och ensam vårdnad.

3.1 ”När tryggheten står på spel”

Den studie som kommer att utgöra grunden för vår studie är Barnombudsmannens rapport ”När tryggheten står på spel” (2005). Efter ändringen i FB 1998 kom klagomål från dels professionella och dels berörda parter i tvister. Detta resulterade i att Barnombudsmannen fick i uppgift att kartlägga ändringens utfall i praxis.

I Barnombudsmannens rapport från 2005 presenterar de utfallet av vårdnadstvister där relationsvåld förekommit. Studien visar att i 43 % av vårdnadstvisterna utdömdes gemensam vårdnad, trots att männen dömts för hot och våld gentemot kvinnan. I nästan hälften av fallen ansåg man alltså att trots de omständigheterna som fanns runt föräldrarna var det förenligt med barnets bästa att föräldrarna gemensamt delade allt ansvar kring barnet. Eftersom rapporten till stor del ligger till grund för åtstramningen i föräldrabalken 2006 är den i hög grad relevant som basmaterial i vår studie.

3.2 Juridisk litteratur

För att kunna tolka lagstiftningen kommer vi att ta hjälp av Walin & Vängbys (2010) *Föräldrabalken: En kommentar. Del 1*. Boken förtydligar och förklarar samtliga paragrafer i FB och utkommer med en ny utgåva efter varje ändring av lagen.

Shiratzkis (2010) *Barnrättens grunder* kommer att utgöra den huvudsakliga kunskapskällan när vi ska analysera barnets bästa som rättsbegrepp. Shiratzki är professor i rättsvetenskap och i många domslut återkommer referat till hennes forskning om barnrättens grunder. Boken uppmärksammar speciellt tolkningen av barnets bästa i förhållande till tvister om vårdnad, boende och umgänge. Då barnets bästa som begrepp är individuellt för varje barn och dessutom återkommer i FB, Sol, LVU och UtL i svensk lagstiftning, kan det tolkas olika beroende på kontexten och på vilken lag som tillämpas, menar hon (Shiratzki 2010). Vidare skriver hon mycket om hur barnets bästa kan ses ur två synvinklar, den objektiva och den subjektiva, som vi kommer utveckla senare i texten. Centralt i boken är också hur man kan se på barns rättigheter i förhållande till deras förmåga. Ofta tycks det självklart att barnen själv ska få välja i många frågor, men motfrågan är då om barnet har förmåga att förstå sin situation och kunna uttrycka sin vilja (ibid).

Vidare är Sjöstens (2009) *Vårdnad, boende och umgänge* en relevant bok för oss, även den används runt om i Svenska tings- och hovrätter. Både Sjösten (2009) och Shiratzki (2010) har FN:s barnkonvention artikel 3 som utgångspunkt då den beskriver hur barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet i alla lagrum gällande vårdnad, boende och umgänge med barn. Sjösten (2009) utgår dock mer huvudsakligen ifrån svensk lagstiftning och FN:s barnkonvention och ger en kommentar till hur NJA (nytt juridiskt arkiv) fall kan tolkas och användas som mall i bedömningen av senare rättsfall. Han menar vidare att frågor kring barn är otroligt känsliga och komplicerade. Speciellt i de fall som behandlar frågorna gällande vårdnad, boende och umgänge i samband med en separation. Vem som är bäst lämpad som förälder (boende såväl som umganges) menar Sjösten (2009) kan präglas av så mycket konflikter att det är nödvändigt att ta hjälp av jurister och låta besluten fattas av domstol. Sjösten (2009) behandlar alla aspekter av en vårdnadstvist och har mycket kunskap och erfarenhet på området.

3.3 Barnets bästa

Barnets bästa är individuellt för varje barn och kan enligt Shiratzki (2010) variera utifrån olika kontexter vilket gör det svårt att närmare identifiera begreppet i lagrummen. Då barnets bästa har blivit mer centralt i domslut har också intresset att forska kring det blivit allt större. Forskningen har dessutom, i viss mån ändrat riktning från att se på ett barn endast som ett objekt till att även se det mer subjektivt, som en individuell varelse med egna känslor och tankar (ibid). Shiratzki menar att avgörandet av vad vi utgår ifrån är barnets bästa och ska därför utgöras av de två huvudsakliga aspekterna. Enligt den objektiva aspekten ska professionella inom olika instanser göra sina bedömningar utifrån beprövad erfarenhet och vetenskap. Det skall därmed inhämta kunskap kring vad som är det bästa för det specifika barnet och inte göra en generell bedömning. Den subjektiva aspekten innebär att låta barnet komma till tals på ett rättvist sätt, utifrån barnets ålder och mognad samt deras förmåga att sätta sig in i sin livssituation. Det är då viktigt att barnet känner sig tryggt och inte påverkas av vuxna, det skall inte heller känna någon press att det är han eller hon som ska bestämma var det vill bo. Idag finns ingen åldersgräns för hur gammalt ett barn måste vara för att få uttrycka sig i en vårdnadsutredning, numera görs i stället en individuell bedömning av barnets mognad (ibid). Bäck-Wiklund (2001) menar

att det är viktigt att vuxna försöker se barnets situation ur deras synvinkel och därmed ur ett barnperspektiv. De ska försöka sätta sig in i deras värld och förstå hur de upplever och förhåller sig till situationen som ett eget subjekt med egna intressen. Ofta skiljer sig barnets upplevelser av en situation ifrån föräldrarnas och andra vuxnas. Shiratzki (2010) beskriver vidare två aspekter av barnets vilja. Dels att barnet har rätt till att vara delaktig i och påverka utfallet av en vårdnadstvist som gäller dem själva. Dels att man bör hålla barnet utanför föräldrarnas konflikter och därmed vara försiktigt med hur mycket det involveras i själva vårdnadstvist. Barn är dessutom ofta mycket lojala mot båda sina föräldrar, även om de utsatts för mindre bra saker och det är därmed inte förenat med barnets bästa att låta dem ansvara för ett beslut kring boende och umgänge (Shiratzki 2010).

En annan viktig aspekt av barnets bästa menar Singer (2012) är kontinuitetsprincipen. Begreppet har fått ta mycket plats i praxis då domstolar ofta undviker att flytta barnet från en invand miljö. Hon anser att barn har behov av stabilitet och kontinuitet och menar att om en flytt inte medför avsevärt bättre förhållanden anses det inte vara värt att ändra barnets invanda miljö och trygghet. En flytt menar hon därför kan vara skadlig för barnet.

På senare tid har även mycket forskning gjorts gällande hur barn påverkas av att växa upp i en familj där det förekommer våld och allt tyder på att barn far mer illa av våld i familjen än vad man tidigare trott. Broberg et al (2009) menar att de flesta barn vet vad som pågår, även om våldet sker bakom stängda dörrar. Våldet blir därför något de måste förhålla sig till som en del av deras vardag, vilket ger starka upplevelser av både rädsla, vanmakt och maktlöshet (ibid). Broberg, professor i klinisk psykologi vid Göteborgs universitet är en av de ledande inom ämnet, och hans forskning utgör mycket av vår empiri både gällande barn som upplevt våld och anknytningsteorin. Eftersom barnets bästa som begrepp kan ses som en social konstruktion, kommer det alltid att finnas olika uppfattningar av hur barn påverkas av våld. I många länder är fortfarande barnaga tillåtet och ses som en del av barnuppfostran (Rädda barnen 2013). Broberg et al. (2009) menar att skadorna hos barn som bevittnar våld i sin hemmiljö kan likställas med de skador som ett barn har då de utsatts för direkta fysiska övergrepp. Vidare menar de att det drabbar

anknytningen markant eftersom det är en av vårdnadspersonerna som utgör hotet samtidigt som den andra blir ett offer. Barnet förlorar därmed, i ögonblicket båda sina anknytningspersoner. Han menar att vanliga symptom hos barn som upplevt våld är allvarlig psykisk ohälsa, posttraumatisk stress, ilska och rädsla. Det är aldrig barnets bästa när hemmet, som skall vara en trygg plats, förknippas med hot, rädsla och en osäkerhet om vad som kan hända (Broberg et al. 2009). I en nationell utvärdering av Broberg et al. (2011) skriver de att barn som bevittnat våld utgör en riskgrupp i samhället och som behöver prioriteras för särskilda insatser. De menar att barn som bevittnat våld i större utsträckning lider av psykisk ohälsa och att det behövs långsiktiga insatser för att komma till rätta med de trauman som följts av att de bevittnat våld (ibid).

3.4 Våld

Brottsförebyggande rådet (Brå) är en myndighet vars uppgift är att hämta in fakta och kunskap om brottslighet i Sverige och sedan sprida den vidare ut i samhället. Härifrån har vi inhämtat statistik gällande våld mot kvinnor i nära relationer. Begreppet relationsvåld som ofta används i denna studie står för mäns våld mot kvinnor de har, eller har haft en relation till (Ekbom, Engström & Göransson, 2011)

Sedan 2002 har antalet anmälningar om grov kvinnofridskränkning ökat med 33 %. 2012 gjordes 28400 anmälningar om misshandel mot kvinnor (Brå, 2013).

Mäns våld mot kvinnor är ett utbrett samhällsproblem som enligt statistiken ökar. Sedan 1982 har antalet polisanmälningar av misshandlade kvinnor ökat med 150 %, något som kan förklaras på olika sätt. Delvis genom uppstramningar i lagen och genom att polisarbetet utvecklats, vilket bidragit till att fler brott klaras upp. Man kan också ana att benägenheten att anmäla ökat och att det idag är mindre accepterat att utsättas för våld av sin man. Den vanligaste och farligaste typen av våld mot kvinnor förekommer där man tänker sig att en kvinna ska vara trygg, i deras eget hem (Eliasson, 2008). I undersökningen *Slagen Dam* (2001) visade det sig att nästan hälften (46 %) av Sveriges kvinnor över 15 år, någon gång blivit utsatt för våld av en man de kände. Denna bild stämmer ofta inte överens med hur allmänheten ser på Sverige som ett jämställt land.

Därför ifrågasätter många om detta kan vara sant, och reagerar när man ser relationsvåld som ett samhällsproblem.

4. Teori

Syftet med denna studie är att se hur bedömningar i domslut i vårdnadstvister där våld förekommit ser ut. I alla rättsliga bedömningar gällande barn, ska barnets bästa alltid vara det man utgår ifrån, så även i alla beslut som rör vårdnad, boende och umgänge med barn. Idag är anknytningsteorin den ledande, vetenskapliga teorin som syftar till att förklara bandet mellan barnet och dess vårdnadshavare (Broberg et al. 2006). Mot bakgrund av detta kommer vi att använda oss av Bowlbys (2010) teori om anknytning. Detta för att försöka förklara vikten av en trygg uppväxt och hur det ur ett barnperspektiv kan påverka uppväxten att leva dels utan sin förälder och dels med en olämplig förälder.

Synen på vad som är barnets bästa förändras hela tiden, något vi kan urskilja bara genom att studera de lagändringar som gjorts i föräldrabalken. Vad är det som gör att en uppfattning om vad som är rätt förändras? Social konstruktion är en teori som innebär att vi människor konstruerar vår verklighet, utefter de rådande diskurserna i samhället. Det innebär att vad som är förenat med barnets bästa också är föränderligt över tid och påverkas av samhällsutveckling, miljö och forskning. Därav har social konstruktion utgjort den andra teori vi byggt vår analys på och vi kommer använda Hackings (2000) tolkning.

4.1 Anknytningsteori

Anknytningsteorin står för barnets medfödda beroende av vårdarna och den livsviktiga relationen mellan barn och förälder (Bowlby 2010). Anknytningsbeteendet är särskilt tydligt under de första åren men kännetecknar människans beteende under hela dess levnad (ibid). Teorin utgår ifrån barnpsykologerna John Bowlbys (1907-1990) och Mary Ainsworths (1913-1999) studier och erfarenheter av barn med svåra uppväxtförhållanden och/eller som skilts ifrån sina föräldrar eller vårdare vid tidig ålder. Bowlby (2010) betonar att de första levnadsåren och tidiga erfarenheter av samspelet mellan barnet och föräldrarna har stor betydelse för barnet. Han menar att samspelet skapar inre

arbetsmodeller hos barnet som ska skapa förutsägbarhet och erfarenhet inför senare samspel med omgivningen. Anknýtningsteorin menar att då barnet upplever dåliga eller oförutsägbara samspel en längre tid normaliseras den omgivningen och gör att barnet tror att det är så människor socialiserar med varandra och det utvecklar negativa inre arbetsmodeller. Teorin betonar också att separationer mellan barnet och den primära vårdaren är negativt för barnet både på kort och på lång sikt (ibid). Bowlby (2010) anser att trygghet och vikten av att båda vårdnadshavarna svarar på barnets behov är mycket betydelsefull. Han skriver att det mest centrala begreppet, som enligt honom introducerades av Ainsworth, är trygg bas. Trygg bas beskriver två aspekter av föräldrarnas förmåga att visa omsorg; den ena är en säker hamn, dit barnet kan återvända när den upplever eller känner fara eller hot, den andra att vara en bas för barnets utforskande. Om barnet inte känner att den har en trygg bas att återvända till, vågar det inte utforska världen då det inte kan lita på om föräldern kommer finnas där när det behöver dem. Har föräldern dessa förmågor och samtidigt kan svara på barnets basbehov såsom mat, sömn, närhet och omsorg menar han att barnet får en trygg anknýtning (ibid).

Bowlby (2010) poängterar också att vårda ett spädbarn är ett heltidsjobb som ofta kräver stöd ifrån andra vuxna, i de flesta fall ifrån den andra föräldern. I de fall där barnet utsätts för omsorgssvikt eller många oförutsägbara samspel och får en otrygg anknýtning finns ofta missbruk, psykisk sjukdom eller våld inblandat. Om ett barn har en otrygg anknýtning känner det inte ökad närhetskänsla då denna söker beskydd eller trygghet hos sin förälder. När ett tryggt barn är i fara menar Broberg et al. (2009) att det vänder sig till sina föräldrar för att söka trygghet och skydd. I de fall där är en av vårdnadshavarna, alltså trygghetspersonen är den som utgör hotet kan barnet inte hantera situationen. Samtidigt som barnet vill söka skydd hos pappan upplever det att han också är hotet. Broberg et al (2009) menar då att barnet upplever att de blir känslomässigt övergivet och skyddslöst. Vidare menar de alltså att det är direkt farligare för barn att uppleva våld mellan föräldrarna, än annat våld, eftersom de då inte har någon att söka skydd hos, den ena trygghetspersonen utgör en hotfull angripare och den andra ett utsatt offer. Broberg et al. (2009) menar att våld i familjen är en stor risk för barnets fysiska och psykiska utveckling. I värsta fall kan detta leda till en desorganiserad anknýtning. I dessa fall har

barnet blivit så stressat att anknytningsrepresentationerna kollapsar helt och det har inga tillgängliga arbetsmodeller att ta till sin hjälp. Barn som utvecklar desorganiserad anknytning löper särskilt stor risk att drabbas av svåra relationsstörningar. Barn med denna anknytning har ett undvikande beteende mot föräldern samtidigt som de ger uttryck för ledsamhet och obehag. Desorganiserad anknytning är vanlig hos barn som växer upp i familjer där det förekommer våld och ca 15 % av dessa barn har denna anknytning (Broberg et al. 2009).

4.2 Paralleller mellan anknytningsteorin och Föräldrabalken

Anknytningsteorin har fått stort utrymme i utvecklingsforskning på senare tid och torde därför ha påverkat synsättet av vad som är barnets bästa. Det finns tydliga paralleller mellan teorin och Föräldrabalken i synen på barnets bästa. Broberg et al. (2009) menar att barnet tar väldigt illa vid sig av våld inom familjen även om det inte är direkt riktat mot barnet. En annan negativ upplevelse för barnet är att separeras från sin anknytningsperson om denna är bra för barnet. Dessa två aspekter avspeglas tydligt i FB kap. 6 2a §. En av Bowlbys (2010) viktiga aspekter med anknytningsteorin är att det ofta krävs fler vårdare också för att kunna stötta varandra, vilket kan ställas i jämförelse med att gemensam vårdnad ofta förknippas med barnets bästa. Bowlby (2010) menar vidare att många tonåringar som är trygga och mår bra oftast kommer från trygga hem där flera personer gett dem tid och uppmärksamhet under uppväxten. Sjösten (2009) menar också att barnets bästa oftast är att umgås med och träffa båda sina föräldrar, men poängterar att så inte är fallet i alla lägen. Barnets rätt till båda sina föräldrar får inte innebära att det måste umgås eller leva med dem båda. Barn har en absolut rättighet att inte utsättas för, eller uppleva våld, övergrepp eller kränkningar i sin hemmiljö (ibid). I de fall då det inte är förenligt med barnets bästa att ha en god och nära relation till båda sina föräldrar har myndigheter och juridiska personer skyldighet att förhindra det och Broberg et al. (2011) uttrycker vidare att det går att förhindra, med den lagstiftning vi har i Sverige idag.

4.3 Social konstruktion

Hacking (2000) menar att social konstruktion är ett samhällsvetenskapligt perspektiv på verkligheten, vilken skapas genom människors interaktion med varandra. Han menar att världen till viss del formas och uppstår av biologin men att vårt samhälle, vår värld till stor del uppkommit som ett resultat av sociala konstruktioner. Han skildrar exemplet män och kvinnor och menar att människan visserligen har ett biologiskt ursprung men utvecklar iden om manligt respektive kvinnligt genom sociala konstruktioner. Vad som utmärker de olika könen såsom beteenden, egenskaper och klädsel är något som skapats genom människor i integration med varandra. Det är inte något biologiskt, medfött att som kvinna bära kjol och antas bära huvudansvaret för hushållet, det är något vi själva skapat. Vad som anses vara manligt respektive kvinnligt hade enligt konstruktivisterna kunnat vara det omvända om situationerna och samspelet vid den tidpunkten varit annorlunda. Hacking (2000) menar vidare att sociala konstruktioner uppstår ur en specifik kontext, där människor samspekar med varandra. Det innebär att verkligheten kan förändras över tid beroende på hur kontexten ser ut just när ett samspel mellan människor äger rum. Vad som definierade ett krig på medeltiden och vad som definierar krig idag är troligtvis inte fullt ut samma saker, detta eftersom de kontexter, verkligheter där krigen utspelar sig ser olika ut. Han använder även barn och barndomen för att exemplifiera hur verkligheten förändras över tid. Om vi tar två små barn idag och tittar på vad som skulle känneteckna deras barndom och sedan titta på hur deras mammors barndom såg ut hade vi troligtvis kunnat konstatera att begreppet barndom är förändrat från för 30 år sedan fram till idag. Detta mot bakgrund av att samhället förändrats över tid och att människor samspekar på ett annat sätt och präglas av andra saker idag.

4.4 Barnets bästa som social konstruktion

Som skrivits tidigare är det alltid barnets bästa som ska vara det avgörande i alla domslut rörande barn, det vill säga alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Det är hela tiden frågan om det enskilda barnets behov och intressen vilket gör att begreppet inte kan ges någon närmre definition i lagrummen (SOU 2005:43). Barnets bästa som rättslig målsättning är en social konstruktion, det vill säga både tidsbestämt och beroende av i

vilken miljö det tillämpas. Alla barns behov kan uppfattas olika och är olika. Begreppet har därför varierat under olika tidpunkter och utvecklas i takt med att vi får nya värderingar och finner ny kunskap. Antagandet att barnets bästa är en social konstruktion förstärks då vi ser det utifrån en juridisk kontext. Idag utgörs en stor del av barnets bästa av barns rätt till en nära och god relation till båda sina föräldrar och diskussioner kring detta går att utläsa i så gott som samtliga mål gällande vårdnad, boende och umgänge. Shiratzki (2010) pekar på att föräldralken genomgått omfattande förändringar 1977, 1983, 1991, 1998 och 2006 och att det var först 1983 som vikten av ett umgänge med båda föräldrarna skrevs in. Detta visar tydligt hur olika vi resonerat kring barnets bästa över tid och hur vi konstruerar vår verklighet utefter kunskap, kontext och miljö (Singer 2012).

Unicef (officiella hemsida 2013) menar att diskursen om barnets bästa har fått allt större utrymme även ur ett nationellt perspektiv. 1989 antog Förenta Nationernas generalförsamling FN:s konvention om barnets rättigheter och vidare ratificerades den i svensk lag 1990. Artikel 3 belyser vikten om att sätta barnets bästa i det främsta rummet i alla frågor som rör barn. Artikel 5, 7 och 9 markerar båda föräldrarnas ansvar och att man inte ska skilja ett barn från sina föräldrar om det inte är för barnets bästa.

Barnets rätt att komma till tals i artikel 12, markerar just att det är viktigt att höra barn i frågor som rör dem, med hänsyn till deras ålder och mognad för att bilda sig en egen uppfattning om situationen. Artikeln påpekar också vikten av att de ska få uttrycka sig precis så som barn gör. Artikel 18 är också relevant i bedömningen av en vårdnadstvist. Den påpekar att konventionsstaterna ska göra sitt bästa för erkännandet av båda föräldrarna och det gemensamma ansvaret för barnets bästa (ibid). Detta visar tydligt hur arbetet med barn världen över utvecklats och att det nu finns många riktlinjer kring hur vi professionella skall arbeta i förhållande till barnets bästa (Singer, 2010). Vidare menar hon att det rådande synsättet på förhållandet mellan en vårdnadstvist och barnets bästa har betydelse. Om begreppet barnets bästa förändras, kommer också tolkningen av de rättsliga beslut vi analyserat att förändras.

5. Metod

I detta avsnitt kommer vi att presentera hur vi lagt upp vår studie. Först kommer vi att redogöra för den metod vi valt, för att sedan beskriva urvalsprocessen och metodens förtjänster och begränsningar. Vi har till stor del gjort arbetet tillsammans. Insamling av empiri delade vi upp så att vi ansvarade för varsin tingsrätt medan vi samlade in materialet från den tredje tingsrätten tillsammans. Kodning och analys av resultat har vi sammanställt tillsammans liksom stora delar av metoden. Lindgren har ansvarat för avsnitten om den juridiska historiken, barnets bästa och anknytningsteorin. Blomdahl har ansvarat för problemformulering, våld, social konstruktion och avslutande diskussion. Dock har vi genomarbetat och omformulerat samtliga texter tillsammans.

5:1 Val av metod

Vi har valt att göra en kvalitativ studie eftersom en sådan metod bygger på tolkning av ord, vilket är det centrala i vår studie. Förtjänsterna med en sådan metod är att den bygger på hur en grupp personer ser på ett givet ämne och grundar sig i förståelse och tolkning av ord och begrepp, och inte på siffror som har stor betydelse i kvantitativ forskning (Bryman, 2012). Att studien är tolkningsinriktad innebär att tyngden av studien ligger på hur personer i en viss social kontext tolkar sin egen verklighet. Ett tolkningsbart synsätt blir således en realistisk metod för vår studie eftersom vi granskat redan färdigställda dokument (ibid). Genom att tolka domslut, tolkar vi också den verklighet som utspelats i den juridiska kontexten. Bryman (2012) beskriver att ett induktivt synsätt är viktigt för en kvalitativ studie. Det betyder att man inte har en teori att utgå ifrån när man börjar koda materialet, utan att teorin genereras av de begrepp som fått betydelse i analysen av materialet. Vår avsikt har inte varit att konstatera att en viss teori stämmer utan snarare att förklara den verklighet som avspeglats i dokumenten med de relevanta teorier som vi identifierat i samband med kodningen. Vi har utgått från redan tillgängliga officiella dokument, domslut ifrån vårdnadstvister där våld i relationen förekommit. När man analyserar och ska göra kvalitativt material hanterbart menar Bryman (2012) att man ska använda sig av tre huvudsakliga sätt, nämligen genom att sortera, reducera och

argumentera, vilket vi gjorde när vi var förtrogna med domsluten. Genom hela analysen har vi försökt förhålla oss symmetriskt till de utsagor vi läst (Jönsson 2010).

Bryman (2012) menar att sökandet efter relevanta dokument kan vara en utdragen process och att analysera redan tillgängliga dokument är en minst lika tidskrävande metod jämfört med att själv samla in primärdata. Detta är något vi understryker eftersom vi fick gå igenom ett stort antal domar innan vi hittade tillräckligt med material för vår studie. Insamlandet av empiri var därmed en tidskrävande process.

5.2 Urvalsprocessen

Vår förförståelse var att våld skulle vara en vanligt förekommande grund för en vårdnadsvist och att dessa skulle präglas av föräldrarnas olika yrkanden och uppfattningar om vad som är barnets bästa. Relativt snabbt insåg vi att så inte var fallet, eftersom majoriteten av domsluten grundades på att en överenskommelse mellan parterna träffats redan i ett tidigt skede av förhandlingen. En överenskommelse mellan parterna är tillsynes förenat med barnets bästa, sett ur ett rättsligt perspektiv.

Vi har valt att titta på samtliga domar i vårdnadstvister från tre tingsrätter mellan åren 2011-2013. Sammantaget har vi granskat 379 domar, varav 19 st (5 %) blev aktuella som empiri för vår studie. Dessa karakteriserades av hot eller våld mellan barnets föräldrar. 129 av dessa vårdnadstvister avgjordes i tingsrätt B och ur dessa framträdde det våld i 6 fall, (4,65 %). I tingsrätt A avgjordes under aktuella år 202 vårdnadstvister, varav 10 innehållande våld (4,95 %). I tingsrätt C avgjordes 48 vårdnadstvister, varav 3 var relevanta för vår studie (6,25 %). Många av dessa 379 vårdnadstvister avgjordes genom ett slutligt beslut. Det innebär att föräldrarna fått till stånd en överenskommelse under processens gång, varpå tingsrättens avgörande blir detsamma som föräldrarnas eget förslag, så länge det inte strider mot barnets bästa. I dessa tvister finns ingen bakgrundshistorik att utläsa och vi kan därmed inte utesluta att det förekommit våld i fler fall än de 19 vi identifierat. De domar som innehåller våldsproblematik är ofta mycket omfattande och totalt utgör våra domar en empiri att koda på 306 sidor.

I urvalsprocessen fick vi gå tillväga på olika sätt då tingsrätterna var olika restriktiva med hur många domar de sände ut via mail. A och C skickade samtliga domar så att vi kunde

gå igenom deras material hemma. Tingsrätt B hade en begränsning på 20 domar. Alla domar utöver det fick vi betala 3 kr styck för. Detta ledde till att vi fick åka till tingsrätt B och granska alla domar på plats. Under två dagar satt vi i tingsrätt B och bläddrade från pärm till pärm i domsböckerna från 2011 och 2012. Domsböcker är samtliga domslut i tvistemål inbundna för ett helt år.

5.3 Metodens förtjänster och begränsningar

Den strategi vi valt, att analysera och koda kvalitativa dokument ger oss en bild av hur rättssystemet faktiskt bedömer vårdnadstvister då våld i relationen har förekommit. Dock är dokumenten historiska och vi mister därmed möjligheten att fånga upp de kroppsspråk, minspel och språkliga uttryck som utspelar sig i den faktiska kontexten. Detta får man ta del av då man arbetar med intervjuer eller observationer menar Bryman (2012).

5.4 Metodens tillförlitlighet

Dokument som datakälla innebär material som inte ska ha påverkats av varken den som gjort dokumentet eller av oss som studenter eftersom den inte skapats i något specifikt forskningssyfte (Bryman 2012). Våra dokument bör vara utan felaktigheter och förvrängningar vilket ger dem en hög trovärdighet. Vi anser att reliabiliteten är hög eftersom de dokument vi tolkar inte förändras. Det som kan skilja är sättet vi tolkar dem på. I detta uppsatsarbete har vi som författare naturligtvis våra egna erfarenheter av socialt arbete och framförallt erfarenheter knutna till det ämnesområde vi valt att skriva om. A. Lindgren har praktiserat på kvinnojouren i Helsingborg och därefter blivit kvar som anställd. M. Blomdahl arbetar som frivårdsinspektör inom kriminalvården. Våra skilda uppfattningar och åsikter har resulterat i diskussioner och mycket ny kunskap. Vi är medvetna om våra respektive förförståelse samt att dessa kan påverka vår uppsats. Vår förhoppning är dock att kunna ta ett steg bort från våra personliga uppfattningar och i stället lyfta dessa till dynamiska diskussioner, grundade av såväl ny som gammal kunskap.

Det går inte att utesluta att någon part ljuger i rättssalen, vilket gör att bedömningen i sådana fall blir inkorrekt. Vi kan dock inte utgå ifrån det då man i domstol talar under svuren ed.

5.5 Systematiserande av data

Efter att vi samlat in vår empiri kodade vi dokumentens innehåll systematiskt och replikerbart utifrån de begrepp som är av vikt för studiens syfte. Med ett systematiskt sätt menar vi att vi följer ett kodningsschema så att kodningen blir densamma i varje dokument. Med replikerbart menas att det ska vara så strukturellt tydligt att någon annan skulle kunna upprepa kodningen och få ett ungefärligt, likvärdigt resultat (Bryman 2012). Vårt kodningsschema består av följande begrepp: Fysiskt våld, psykiskt våld, barnets bästa, domsluten, föräldrarna/familjens bakgrund och riskbedömningar/utredningar. Kodningen genomfördes enligt ett färgschema.

Kodning som en process är det vanligaste tillvägagångssättet för att koda insamlad kvalitativ data och innebär att man bryter ner sitt material i beståndsdelar för att sedan analysera de begrepp som framträtt som relevanta. Kodningen bygger på att man kodar sitt material under hela processen. Metoden innebär att de tolkningar som görs under analysen skapar de koder som sedan blir relevanta att belysa (Bryman 2012). Båda dessa tillvägagångssätt har fungerat i vår studie eftersom vi delvis behövde bryta ned materialet i beståndsdelar för att kunna hitta och belysa de begrepp och resonemang som nu blivit tydliga och framträdande. Samtidigt är vår undersökning begränsad till våldsrelaterade domar varpå en selektiv kodning blir aktuell för att kunna se vilka perspektiv som framträder i förhållande till konflikter och våld.

5.6 Etiska överväganden

Då domar och rättsliga beslut är offentliga handlingar anser vi att det är etiskt korrekt att använda och tolka dessa som en del av vår empiri till vår uppsats.

”Offentlighetsprincipen innebär att allmänheten och massmedierna ska ha insyn i myndigheternas verksamhet. En handling är allmän om den förvaras hos en myndighet och enligt särskilda regler anses inkommen dit eller upprättad där” (Domstol, 2013)

Alla domslut går under begreppet allmänna handlingar och är därmed offentliga. Endast i särskilda fall, om det finns ett skyddsintresse görs en sekretessprövning av de uppgifter som kommer att offentliggöras via domen eller den berörda handlingen. Visar det sig att

den enskilde löper stor risk att ta skada av att några uppgifter offentliggörs kan aktuell myndighet välja att sekretessbelägga delar av, eller hela dokumentet (Domstolsverket 2013). Genom att sådana prövningar görs får vi anta att ingen person kommer att ta skada av de material som vi använder oss av i vår studie. Vi vill ändå reflektera över de traditionella etiska överväganden som man alltid bör ha i en studie och speciellt reflektera över samtyckeskrauet. De som genomgår rättsliga processer ska bli upplysta om att dokumenten kommer att bli offentliga för allmänheten och har därigenom visat ett visst samtycke till att allmänheten kan använda dokumenten. Man har ju alltid ett val att fortsätta en vårdnadstvist eller inte. Dock kan man ifrågasätta valet om den andra föräldern vägrar att samarbeta. Vi har inte informerat de personer vars vårdnadstvister vi analyserar samtidigt som det inte är de enskilda personerna som utgör fokus i vår studie och vi har inte heller röjt några personuppgifter i vår uppsats (Bryman 2012). Mot bakgrund av detta har vi berört både samtyckeskrauet, informationskrauet och konfidentialitetskrauet.

Det är också viktigt för oss att hela tiden vara medvetna om att det är mycket privata och känsliga dokument som vi analyserar. Vi har behandlat dokumenten med försiktighet och utgått ifrån ett informationsskydd, som enligt Bryman (2012) utgör en del av konfidentialitetskrauet. Domsluten kommer att förvaras så att ingen obehörig får tillgång till dem och i vår analys är de olika domarna avidentifierade och omnämns med sifferkoder istället för namn. När vår uppsats är färdigställd kommer vi att göra oss av med allt material (ibid).

6. Resultat och analys

Eftersom vi endast haft möjlighet att studera tre domstolar och under en relativt kort period, kan vi inte säkerställa en generalisering över hela Sverige. Dock ser vi att av samtliga vårdnadstvister mellan 2011-2013, avgjorda i tre domstolar utdömdes fortsatt gemensam vårdnad i 26 % av fallen. Sätter vi detta i förhållande till den undersökning Barnombudsmannen genomförde från 2002, där det utdömdes gemensam vårdnad i 43 % av tvisterna trots konstaterad våldshistorik inom familjen, ser vi att gemensam vårdnad som vårdnadsform minskat med 17 % i aktuella mål. Detta visar på en förändring och

tyder på att den revidering av Föräldrabalken som gjordes 2006 har genererat i de förändringar som åtstramningen syftade till.

6.1 En komplex bedömning

I arbetet med domarna har en bild av svårigheterna med att döma i vårdnadstvister skildrats. I vår empiri har tingsrätterna huvudsakligen fokuserat på tre områden. *1. Risken för att barnet far illa och därmed om en vårdnadshavare anses vara olämplig. 2. På konfliktens omfattning mellan föräldrarna. 3. Huruvida det kan komma till stånd en nära och god kontakt mellan barnet och båda föräldrarna.* Tingsrätterna gör i sina bedömningar hela tiden avvägningar av vad som är barnets bästa i det individuella fallet. De tar in såväl vårdnadsutredare som olika referenspersoner för att få en helhetsbild av familjesituationen och därmed öka möjligheterna att göra en säker bedömning. Därmed är det inte sagt att tingsrätterna fullt ut går på vårdnadsutredarnas bedömningar utan riskbedömningen utgör en del av den samlade bedömningen. Därefter väger tingsrätten samman alla uppgifter som framkommit för att sedan göra avvägningar av vad som är mest förenligt med barnets bästa i den specifika situationen.

Det är dessutom många historier och versioner inblandade, ofta beskyllningar mellan föräldrarna och ett stort antal uppgifter att ta ställning till och bedöma relevansen av. Shiratzki (2010) skriver att föräldrar ofta upplever och minns händelser på väldigt olika sätt och att det därmed är svårt att avgöra vad som har hänt och vad som är relevant i de aktuella situationerna. Tingsrätterna och vårdnadsutredningar uttrycker i sina bedömningar en frustration över komplexiteten i deras uppgift. I B1:10 säger en vårdnadsutredare följande;

”Utredare har också upplevt stora svårigheter att fokusera innehållet i utredningen på barnen, de har som framgår till stor del kommit att handla om de vuxnas konflikt”

Längre fram i domen påpekar man att mängden information varit så stor att det varit svårt att behålla fokus på barnen och överhuvudtaget svårt att genomföra utredningen (B1:15).

Broberg et al. (2009) menar att det finns en risk att använda sina barn som känslomässiga vapen med hot om undandragande av umgänge i vårdnadstvister. De skriver att det är en

hemsk metod som strider mot barnets bästa men som vi tyvärr sett mycket av i vår studie. Att avgöra vem som talar sanning, vad som faktiskt är relevant och framför allt vad som är barnets bästa är ingen enkel uppgift. Dom

A7 visar på hur många olika påstådda problem ett enda mål kan innehålla. Avvägningarna i aktuellt mål omfattar både risken för om barnet kan fara illa, huruvida föräldrarna kan sätta sin konflikt åt sidan och hur barnet kan få en nära och god relation till de båda. I domen finns uppgifter om att pappan har en alkoholproblematik, att mamman lider av psykisk ohälsa och att våld och djupa konflikter föreligger. Tingsrätten har i detta mål begärt in en riskbedömning från socialnämnden gällande våldet inom familjen samt pappans alkoholkonsumtion,

”... det har framkommit att pappan med stor sannolikhet har en alkoholproblematik som han inte vill vidkännas och därför inte heller gör något åt...” (A7:13).

Tingsrätten anser efter parternas egen talan och ytterligare vittnesuppgifter

”... att denna utredning inte berättigar till slutsatsen att [pappan] missbrukar alkohol eller dricker alkohol i sådan mängd att det ger anledning till oro för framför allt barnets välbefinnande...” (A7:14).

Vad gäller uppgifterna kring moderns psykiska ohälsa håller tingsrätten det för troligt att hon varit svag under vissa perioder och att förklaringen till detta säkert kan härledas till relationen med barnets pappa men troligtvis tillsammans med andra påverkansfaktorer runt familjen. Dock vidhåller tingsrätten att det är oklart huruvida pappan avsiktligt brutit ner modern och tillägger att:

”... En nära anhörig har inte heller alltid de bästa förutsättningarna för att ta hand om och förstå en närståendes psykiska problem...” (A7:15).

Huruvida moderns historik av psykisk ohälsa kan utgöra en risk för barnet eller förringa hennes lämplighet som vårdnadshavare lämnas utan avvägning. Detta tyder på att dessa uppgifter inte utgör vare sig hinder för henne som vårdnadshavare eller någon risk för att barnet, mot bakgrund av detta kan komma att fara illa. Tingsrätten diskuterar vidare huruvida den våldshistorik som finns mellan föräldrarna kan komma att innebära en risk för att barnet kan fara illa av ett beslut om att gemensam vårdnad skall bestå:

”Det har förekommit inslag av våld i relationen, vilket är helt oacceptabelt. Parterna har också hamnat i bråk med varandra i barnets närvaro och det har förekommit att båda ryckt och slitit i barnet samtidigt...” (A7:15).

Dock menar tingsrätten i sin motivering att detta hände under den tid de fortfarande var sambor och att deras relation sedan tingsrättens muntliga förberedelse präglats av ett betydande lugn. Föräldrarna har även uttryckt ånger och skuld känslor över hur de tidigare agerat.

”Båda föräldrarna har dock insett det högst olämpliga i det inträffade...” (A7:15).

Detta anser tingsrätten starkt talar för att en gemensam vårdnad skall kunna fungera. Vidare diskuterar de föräldrarnas lämplighet och konstaterar att båda var för sig är kan stå för en god omvårdnad och därmed tillgodose barnets bästa.

”Det framgår av utredningen i målet att båda föräldrarna är mycket fästa vid [barnet]. De har båda förutsättningar för att tillgodose de behov [barnet] liksom andra barn har av god omvårdnad, trygghet och fostran...” (A7:13).

I den samlade bedömningen menar tingsrätten att båda föräldrarna är lämpliga som vårdnadshavare var för sig och att deras konflikter i dagsläget inte är att anse som så djupa att det inte är möjligt för dem att fortsatt utöva vårdnaden gemensamt. De menar vidare att gemensam vårdnad är den vårdnadsform som är att bedöma som mest lämplig i förhållande till vad som är bäst för barnet. Tingsrätten skriver att det funnits många tveksamheter och risker att ta hänsyn till men att de i slutändan inte varit så omfattande att någon av föräldrarna bör fråntas vårdnaden om sitt barn (A7:17).

Hacking (2000) menar att hela vår verklighet är ett resultat av en social konstruktion och torde kunna förklara komplexiteten i en vårdnadstvist. Allt runt oss skapas genom samspel mellan människor och det är en föränderlig process beroende på tid, miljö och kultur. Detta innebär att allt formas utifrån specifika kontexter och växer fram som ett resultat av många faktorer (ibid). En vårdnadstvist syftar huvudsakligen till att komma fram till och besluta om den vårdnadsform och de förutsättningar som är mest förenliga med barnets bästa. Vad som är barnets bästa är dock olika från barn till barn och måste fattas efter en individuell bedömning kring det specifika barnet (Shiratzki 2010). Bakom alla de mål vi granskat i vår empiri har det funnits en unik historia. Unik i den

bemärkelsen att den inte sett likadan ut som någon annan. Även om vi sett mönster och likheter har de personliga förhållandena varit olika för varje familj. Detta innebär att bedömningen av barnets bästa gjorts utefter de faktorer som varit viktiga för det specifika barnet.

Enligt Föräldrabalken (kap. 6) är en väldigt viktig aspekt av barnets bästa att ha en nära och god relation till båda sina föräldrar. Följande exempel visar hur barnets bästa kan ses som en social konstruktion och att det är en komplex och individuell bedömning i varje mål. I lagrummen uttrycks det tydligt att det är mycket allvarligt om en förälder försvårar umgänget mellan barnet och den andre föräldern och det kan innebära svårigheter för den föräldern att sedan erhålla vårdnaden i en eventuell vårdnadstvist (FB kap. 6). Enligt NJA (1992:93) har föräldrar som olovligen tagit med sig sitt barn till ett annat land under lång tid, och därmed helt fråntagit barnet dess rätt till den andra föräldern, trots det mycket goda förutsättningar att få behålla vårdnaden efter en vårdnadstvist när de återvänt till Sverige. Detta för att barnet under många år varit med den föräldern och att denne därmed utgör kontinuiteten och trygghet för barnet (ibid). Lagen kan i detta fall verka tvetydig och det visar på hur komplex uppgiften att göra juridiska bedömningar är. Liksom Hacking (2000) menar att verkligheten förändras utefter hur människan konstruerar den, förändras barnets bästa utefter kontext, kunskap och historia.

6.2 Gemensam vårdnad

Bakgrunden till den åtstramning av Föräldrabalken som gjordes 2006 var huvudsakligen nya forskningsresultat kring hur en våldsamt hemmiljö påverkar barn. Man menade att en gemensam vårdnad mellan föräldrar som tidigare levit i en våldsrelation inte var förenligt med barnets bästa mot bakgrund av att barn inte ska behöva uppleva våld. Det ska efter den nya revideringen också bli betydligt svårare att döma till gemensam vårdnad i de fall en förälder motsätter sig det, framför allt då det finns våld i familjen (Wallin & Vängby 2010). Vidare utvidgades begreppet barnets bästa till att innefatta även risken för att en närstående till barnet far illa, detta för att forskning visar hur skadligt det är för barn att bevittna våld. Utöver barnets bästa tittar man i bedömningen av vårdnadsform på konflikter mellan föräldrarna. Gemensam vårdnad innebär gemensamt ansvar och kräver därmed att föräldrarna klarar av att samarbeta i frågor kring barnen (Ibid). I vår

undersökning utdömdes gemensam vårdnad i 26 % av samtliga vårdnadstvister där det framträtt våld. I förhållande till den undersökning Barnombudsmannen presenterade 2005 kan man ana en minskning av vårdnadsformen i aktuella mål.

Som vi har skrivit tidigare i uppsatsen är vårdnadsformen i juridisk mening inte direkt knutet till barnets umgänge med föräldrarna. Umgänget avgörs i en egen del av domslutet. Däremot har vi sett i vår studie att i alla de fall där gemensam vårdnad dömts ut, har barnet även ett mer omfattande umgänge med sin pappa. Detta tyder på att barnets rätt till en nära och god relation till båda föräldrarna främjas av en gemensam vårdnad.

I de fall där det utdömdes gemensam vårdnad föreföll våldet huvudsakligen vara psykiskt och präglades av hot, kontrollbehov och kränkningar. Det fanns i dessa fall inga domar mot fäderna gällande brott mot barnets moder och det fanns heller inte konflikter som var så djupgående att tingsrätten gjorde bedömningen att de utgjorde hinder för en gemensam vårdnad. I C3:10 kan vi utläsa följande citat;

”Familjerätten har bedömt att den gemensamma vårdnaden bör bestå och därvid hänvisat till att det visserligen framkommit uppgifter om att [pappan] tidigare behandlat [mamman] illa, men att det inte framkommit några uppgifter om svåra konflikter i nuläget”.

Eftersom samtliga domar till gemensam vårdnad inneburit umgänge mellan barnen och båda föräldrarna främjas barnens rätt till en nära och god relation till båda sina föräldrar genom att föräldrarna delar vårdnaden. I de mål där mamman fick vårdnaden ensam var våldet så omfattande att risken för att barnen skulle fara illa vägde tyngre än barnens rätt till en nära och god relation till båda föräldrarna. Barnen fick således inget umgänge med sina pappor. Bowlby (2010) menar att en separation mellan ett barn och en anknytningsperson kan innebära stora risker för barnets framtida utveckling. En separation kan leda till att barnet utvecklar psykisk ohälsa och att det i framtiden själv får problem med nära relationer. Vidare menar han att föräldrarollen innebär ett så stort ansvar att den i allra högsta grad behöver delas med en annan vuxen, och då i de flesta fall med den andra föräldern. För att kunna axla det ansvar ett föräldraskap innebär behöver man vara två om svåra beslut och omvårdnaden av barnet. Gemensam vårdnad är därmed en vårdnadsform som med fördel bör tillämpas i de fall det är möjligt. Detta eftersom man genom gemensam vårdnad har ett delat ansvar och på så sätt inte blir ensam vuxen i

barnets liv (ibid). Gemensam vårdnad har länge fungerat som huvudregel i vårdnadstvister och utgör den vårdnadsform vi i Sverige anser vara mest förknippad med barnets bästa (Wallin & Vängby, 2010).

I dom C3:11 motiverar tingsrätten sitt domslut enligt följande:

”Det sagda leder tingsrätten till slutsatsen att det inte nu kan slås fast att samarbetssvårigheterna är så stora och så cementerade att det är nödvändigt att upplösa den gemensamma vårdnaden. Denna ska därför bestå”

Vidare, i dom A8:13 bedömer tingsrätten förutsättningarna för gemensam vårdnad enligt följande;

”... vid en gemensam vårdnad måste det finnas realistiska möjligheter för föräldrarna att gemensamt och inom rimlig tid lösa de frågor som rör barnen och hantera de eventuella meningsskiljaktigheter som kan uppstå, utan att föräldrarna regelmässigt behöver hjälp utifrån eller att det återkommande uppstår konflikter mellan föräldrarna som går ut över barnen...”

I A3:16 menar tingsrätten att;

”Deras samarbetssvårigheter och konflikt är inte så djupgående att det inte är möjligt för dem att även i fortsättningen utöva vårdnaden gemensamt. En fortsatt gemensam vårdnad är den lämpligaste vårdnadsformen med hänsyn till barnets bästa”

Enligt Hacking (2000) konstrueras verkligheten helt av oss människor genom sociala samspel med varandra. Det innebär att allt som är, kan förändras om vi förflyttar det till en annan kontext. Gemensam vårdnad har under de senaste decennierna ansetts vara det mest förenliga med barnets bästa. Genom hans resonemang tolkar vi att den allmänna synen på vad som är det rätta konstrueras genom forskning, politiska ideologier och samhällets gemensamma uppfattning och syn på vad som är mest förenligt med barnets bästa. Vi har genom de lagändringar som gjorts i Föräldrabalken genom åren dock kunnat se att dessa uppfattningar har förändrats, förstärkts och förtydligats genom åren vilket visar hur sociala konstruktioner förändras över tid. Den senaste revideringen av Föräldrabalken innebar en åtstramning av gemensam vårdnad som vårdnadsform. Det är därmed i dag inte lika självklart att barnets bästa är förenligt med gemensam vårdnad och vi är idag mer restriktiva med den vårdnadsformen än vi var före 2006. Här skildras en förändring av den allmänna uppfattningen över tid och vi kan därför inte utesluta att

konstruktionen av barnets bästa i framtiden tagit ytterligare ett steg ifrån gemensam vårdnad.

Sjösten (2009) skriver att Föräldrabalkens bestämmelser i kap. 6 gällande barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna bygger på kunskapen om att barnet behöver båda sina föräldrar, och att de båda är viktiga för barnets välbefinnande och utveckling. Därmed är det i de allra flesta fall förenat med barnets bästa att ha en nära och god relation till båda sina föräldrar. Samtidigt menar Broberg et al. (2006) att det inte är förenligt med barnets bästa att behöva ha umgänge med en person som innebär risk eller fara för barnets välbefinnande. Detta visar på komplexiteten i att bedöma vad som är barnets bästa, eftersom det är så individuellt från barn till barn och eftersom begreppet konstrueras olika utefter vilka risk och skyddsfaktorer som identifieras i varje enskild vårdnadstvist. Här framträder ett resonemang kring våldets relevans i förhållande till tid och man lägger fokus på familjesituationen idag. Wallin & Vängby (2010) menar att man i bedömningen av våldets relevans bör se på såväl våldets art som när i tid våldet ägde rum. Utövas våld systematiskt och upprepat över tid är det av större vikt att göra en grundligare utredning då detta tyder på ett beteende hos mannen och därmed svårare att förändra. En dom till misshandel som skett tio år tillbaka i tid och som skett vid enstaka tillfällen behöver inte innebära något hinder för mannen att vara en god vårdnadshavare idag.

I dom A7:14 som även den beslutat om gemensam vårdnad har tingsrätten behandlat våldet men gjort bedömningen att det inte är av sådan art att det föreligger någon risk för barnet:

”I sin riskbedömning har socialnämnden också uttalat att [pappan] nedvärderat och förringat [mammans] roll som förälder och hennes förmåga att ta hand om [barnet]. Nämnden har också framhållit att [pappan] behandlat [mamman] på ett kränkande och våldsamt sätt. [Mammans] och [pappans] förhållande var turbulent. Tingsrätten håller det för troligt att det förekom påståenden och ordval av olämpligt och för den som fällde dem föga smickrande. I vad mån, vilket [mamman] gett uttryck för, detta skedde för att bryta ned henne är emellertid mera osäkert”.

Utifrån tingsrättens motivering, har de tillsynes haft svårigheter med att göra en bedömning av vilken vårdnadsform som är mest förenlig med barnets bästa. De har, som stöd i sitt resonemang hänvisat till högsta domstolens rättsfall NJA (2007:382), se bakgrund, där de prövar huruvida konflikter och samarbetssvårigheter utesluter gemensam vårdnad.

I de fem domar där det beslutats om gemensam vårdnad är alltså problematiken inom familjen mer diffus. Föräldrarnas utsagor har inte stämt överens och det har heller inte funnits några bevis för våldet. Vi har sett att det centrala i dessa domar istället blivit konfliktens svårighetsgrad snarare än risken för att barnet far illa.

6:3 Ensam vårdnad

När vi analyserade vårt material kunde vi urskilja relativt tydliga mönster i förhållande till domsluten. I de fall där ensam vårdnad utdömdes till modern var våldet huvudsakligen fysiskt och kunde till stor del bevisas genom brottsdomar eller pågående förundersökningar efter anmälningar av modern. I några fall var våldet riktat direkt mot barnet. Våld utgjorde således en relativ stor del av respektive förälders utveckling av talan men även i tingsrättens bedömningar. Shiratzki (2010) menar att göra bedömningen om huruvida en förälder är lämplig eller inte, är komplicerat. Detta eftersom ett sådant påstående måste kunna förändras över tid. Domstolar är således restriktiva med att kategorisera en vårdnadshavare som olämplig, även om det för allmänheten kan te sig självklart. I flera av dessa domar gjorde tingsrätten även bedömningen att fadern inte ens var lämplig som umgängesförälder och gick därmed emot barnets rätt till en nära och god relation till båda sina föräldrar. Detta visar på hur skadligt det är för ett barn att leva med en våldsam förälder. Sjösten (2009) skriver att även om det i de allra flesta fall är bäst för ett barn att ha kontakt med båda sina föräldrar menar han att det absolut inte bör ske under de förutsättningar då det kan innebära en risk för barnets liv eller hälsa.

6:3:1 Ensam vårdnad utan umgänge

Av vår empiri utgjordes 14 stycken av ensam vårdnad. Av dessa utdömdes i fem fall inte något umgänge mellan barnet och dess pappa. Detta enligt tingsrätten för att pappan utgjorde en så stor risk för att barnet skulle kunna fara illa av ett umgänge med honom.

Den risken vägde tyngre än vikten av en god och nära relation. I dessa mål kunde vi urskilja en tydlig koppling mellan vårdnadsformen och umgänget och man gjorde här bedömningen att det var förenligt med barnets bästa att i nuläget inte träffa sin pappa.

I A1:7 skriver tingsrättens följande:

”Mot bakgrund av att [pappan] är dömd för att ha utövat våld mot såväl [mamman] som [sonen] sommaren 2012 är det inte rimligt att kräva att [mamman] nu ska tvingas diskutera viktiga frågor rörande [sonen] med [pappan]. Det får därför anses vara bäst för [sonen] att [mamman] tills vidare har ensam vårdnad om honom”.

Här framgår tydligt att våldet dels ligger nära i tid och att det har varit riktat mot såväl modern som sonen. Tingsrätten har tydligt tagit in barnets bästa och risken för hur han och mamman kan komma att fara illa om de måste träffas. Tingsrätten gör samtidigt gällande att denna vårdnadsform är det bästa för barnet för närvarande. De uttrycker vidare att det är av stor vikt att ett umgänge mellan sonen och pappan, under trygga former etableras inom en inte alltför avlägsen framtid, vilket är förenligt med vad som uttrycks i FB (6 kap.) där det redogörs för vikten av nära och god relation till båda föräldrarna. I detta mål är sonen bara drygt ett år och av mammans utsaga i domslutet framgår det att våldet pågått under hela hans liv. Domslutet här stämmer väl överens med anknytningsteorin syn på vad som är betydelsefullt för barnet. Det är viktigt att modern kommer helt ifrån pappan, som utgör hotet så att hon kan börja utgöra en trygghet för sonen (Bowlby 2010). Om sonen har upplevt mycket våld, både mot sig själv men också mellan föräldrarna har han med stor sannolikhet utvecklat otrygga arbetsmodeller, i värsta fall en desorganiserad anknytning. Dock är sonen så liten att om mamman börjar fokuserar på anknytningen och försöker svara på de behov han visar, finns en stor chans att han kan utveckla en trygg bas och anknytning. Broberg et al. (2009) menar att barn som tidigt i livet utvecklat negativa arbetsmodeller efter att ha levt med en våldsam förälder ändå har möjlighet att senare skapa en trygg anknytning till båda föräldrarna. Detta under förutsättning att barnet, då det varit separerat från den våldsamma vårdnadshavaren fått en trygg anknytning och därmed kunnat ersätta de tidigare destruktiva arbetsmodellerna med prosociala. Om ett umgänge mellan barnet och den förälder som tidigare i livet varit våldsam, skall kunna fungera i längden, krävs att umgänget trappas upp succesivt och att det sker under trygga former (ibid).

Vidare i A4:5 går att utläsa följande kring våldet;

”[pappan] har slagit både [mamman] och [barnen] när [mamman] frågade efter pengar blev han arg och slog henne”.

I detta mål blev det också utdömt ensam vårdnad på grund av den risk barnen utsattes för om de skulle ha ett umgänge med pappan.

I några fall utgjorde enbart psykiskt våld grund för ensam vårdnad. I dessa fall var det psykiska våldet omfattande och begicks systematiskt, med tydligt uppsåt om att skrämja och skada. Gärningarna i dessa styrktes genom såväl bevisning som av erkännanden av männen. Ur A4:25;

”Det är [pappan] som inför andra uttalat sig både olämpligt och nersättande om [mamman]. Utredningsmaterialet ger också en tydlig bild av att det är [pappan] som har svårast för att låta bli att uttrycka sina negativa känslor för [mamman] inför barnen”

Eliasson (2008) menar att många kvinnor som utsatts för misshandel i hemmet uttrycker att det är den psykiska biten som är den svårast att komma över. Det blir som ärr i själen, och trycker ner självkänslan för en lång tid framöver. Ofta påpekar mannen att kvinnan är en usel förälder och i den situationen hon befinner sig i har hon svårt för att skilja på vad som är verkligt och inte. Ofta beskyller kvinnorna sig själv för våldet och den situation de försatt sig och barnen i.

En viktig aspekt av barnets bästa är att de får komma till tals om de är mogna nog att förstå och vara delaktiga i beslut kring sin situation. I B4:7 går att utläsa följande citat gällande hur tingsrätten tar till vara på vad som framkommit ur samtal med barnen som är 13 och 9 år ;

”Av barnsamtal under utredningen framgår emellertid att framförallt [äldre sonen] är tveksam till att träffa sin pappa. Han har uppgett att han möjligen vill detta, men att någon annan person då också ska vara närvarande [...] Mot bakgrund av [sonens] inställning och med hänsyn till den sporadiska kontakt som varit mellan dem och [pappan] de senaste åren finner tingsrätten inte lämpligt att nu förordna om ett reglerat umgänge. Den press ett sådant beslut skulle kunna lägga på barnen kan inte anses vara förenligt med deras bästa”.

Tingsrätten vidhåller dock att domslutet fattas mot bakgrund av de nu rådande omständigheterna och tillägger att det inte är uteslutet att ett umgänge kan komma till stånd längre fram, om omständigheterna skulle förändras.

6:3:2 Ensam vårdnad med umgänge

Av de 14 mål där det utdömdes ensam vårdnad medgav tingsrätten yrkat umgänge i nio fall. I dessa mål utgör alltså inte pappan en direkt risk för barnet utan det är föräldrarnas konflikt som bedöms vara så djupgående att det inte föreligger möjlighet för att en gemensam vårdnad ska fungera. I dessa fall utgjorde en våldshistorik mellan föräldrarna viss del av konflikterna men tingsrätterna bedömde ändå inte att våldet i dagsläget utgjorde någon risk gentemot barnet. Den risk som kan följa av konflikter mellan föräldrarna är att barnet dras in i dem, och påverkas negativt av föräldrarnas meningsskiljaktigheter. Broberg et al. (2010) menar att det aldrig är förenligt med barns bästa att låta dem stå i mitten av, och bevittna konflikter mellan sina vårdnadshavare. Genom att ändå påvisa vikten av ett umgänge mellan barnet och sin pappa främjas genom ensam vårdnad i dessa mål ändå barnets rätt till en nära och god relation till båda föräldrarna. Ur C1:8;

”Av partsförhören och vittnesförhören framgår att deras separation kom att bli tämligen tumultartad och att de över huvud taget inte haft något väl fungerande samarbete sedan dess. Konflikten har nu resulterat i att åklagaren väckt åtal mot [pappan] för olaga hot mot mamman. Åklagaren har också utfärdat kontaktförbud innebärande förbud för [pappan] att kontakta [mamman]”

Här påvisas en aktuell, djupgående konflikt mellan föräldrarna som präglas av kontrollbehov, hot och kränkningar gentemot mamman. Dock utgör pappan en viktig person i barnens liv varpå de medger de yrkande om umgänge som framställs i samband med stämningsansökan. Tingsrätten motiverar det enligt följande;

”Barnen har självklart ett stort behov av att regelbundet få träffa [pappan]. Som ovan anförts finns alls inget som tyder på att [pappan] skulle vara annat än en god far till sina barn” (C1:9).

I de fall som resulterat i ensam vårdnad med umgänge mellan barnet och dess pappa främjas barnets anknytning genom flera aspekter. Bowlby (2010) menar att det är positivt att barn får fortsätta träffa sin pappa, förutsatt att han inte är olämplig som vårdnadshavare. Detta för barn på så vis inte går miste om en anknytningsperson och därmed slipper genomgå en separation vilket Bowlby (2010) menar innebär stora risker för barns fortsatta utveckling. Anknytningen kan även främjas eftersom mamman genom ensam vårdnad inte måste samarbeta med den person som tidigare utgjort ett hot mot familjen. Hon kan därmed förhoppningsvis känna sig trygg och vara mer tillgänglig för barnet.

I ett mål tillerkänns den ensamma vårdnaden pappan. Barnet, som är fyra år har bott växelvis hos föräldrarna under hela sin uppväxt och även vårdnaden om honom har växlat. I utredningen har tingsrätten gjort följande bedömning om det våld som framkommit i mammans utsaga, vilket tordes vara bekräftat då han dömts för misshandel mot henne;

”Under äktenskapet förekom det våld och kränkningar från [pappans] sida. Detta förekom även i barnets närvaro. [Pappan] dömdes vid ett tillfälle vid misshandel av [mamman] och, efter det att han meddelats besöksförbud, vid ett tillfälle för överträdelse av besöksförbud” (A2:5).

Pappan bekräftar följande;

”Det är riktigt att (jag) är dömd för brott, men det ligger långt tillbaka i tiden. Det våld som påstås ha förekommit har inte varit av allvarlig art” (A2:6).

I jämförelse med andra domslut framkommer det i denna förhållandevis lite våld. Det våld som benämns styrks av en dom om misshandel, dock läggs det synnerligen lite fokus på våldet i såväl moderns som faderns utveckling av talan. Tingsrätten väljer, i sin bedömning att helt utelämna uppgifterna om våld och i stället lägga tonvikten på samarbetsförmågan och kontinuitetsprincipen. Man gör i tingsrätten bedömningen att båda föräldrarna är lämpliga som såväl boende som umgängesförälder.

”Det finns inget konkret som pekar på att [barnet] skulle få det vare sig bättre eller sämre genom att flytta till [mamman]. Vid sådant förhållande måste det anses vara bäst för [barnet] att inte bryta kontinuiteten och tryggheten han har i sin nuvarande situation”.

I Föräldrabalken (kap 6.) framgår att man i bedömningar gällande vårdnad, boende och umgänge skall fästa särskilt avseende vid kontinuiteten, d.v.s. vem av föräldrarna som stått för den dagliga omvårdnaden samt barnets rutiner. Att bryta upp exempelvis skola, fritidsintressen, vänner är något man skall vara mycket restriktiv med eftersom miljö utgör en stor del av ett barns trygghet. Väljer man att göra detta skall bedömningen vara att barnet kommer att få det avsevärt mycket bättre hos den andra föräldern. Detta kan verka som förklaring till varför domstolen i ovan mål väljer att inte flytta barnet från sin pappa trots att det förekommit våld tidigare i föräldrarnas relation.

Kontinuitet är ett begrepp som genom Hackings (2000) teori kan ses som en social konstruktion genom att dels hänvisa till barnets miljö och dels den tid barnet befunnit sig i denna. Ju längre tid ett barn haft sitt boende på ett ställe desto större är barnets anknytning till denna miljö. För att kontinuiteten skall anses vara en viktig aspekt att ta hänsyn till förutsätts att personerna i barnets miljö är prosociala och utgör en trygghet i barnets liv. Därmed är det inte sagt att kontinuitet ses som en viktig aspekt av barnets bästa världen över, eftersom våra förutsättningar för att ta hand om våra barn ser olika ut beroende på var vi befinner oss. Vi ser också att kontinuitet inte utgör en ständig skyddsfaktor i vårdnadstvister eftersom barnets miljö inte alltid är förenat med trygga anknytningspersoner. Därmed konstrueras begreppet olika utifrån den miljö det specifika barnet lever i.

6:4 Alkohol och mäns våld mot kvinnor

Alkohol ofta är en medverkande faktor i relationsvåld. I sex av våra ärenden kunde vi utläsa att det pågått eller pågår ett missbruk. I vissa sammanhang har det varit så betydande att pappan ansetts som en olämplig vårdnadshavare. I två fall resulterade riskbedömningar i att man ansåg att missbruket utgjorde en så pass stor risk att umgänge inte var lämpligt. B2:16

”[Pappans] alkoholproblematik är så omfattande att den i dagsläget utgör en risk för [barnet]”.

En alkoholberusning har en lång tradition i vår kultur och är en vanlig förklaring till våld och relationsvåld. Men många män slår även när de är nyktra, eller både och. Många

kvinnor ser alkoholmissbruket som problemet och att det är det som gör att mannen blir våldsam. Eftersom det är ett utbrett problem kan en kvinna relatera till det på ett enklare vis. Sambandet mellan alkohol och våld är komplext och inga definitiva svar finns, menar Eliasson (2008). Vi har tidigare konstaterat ur vår empiri att en alkoholproblematik inte nödvändigtvis ligger till grund för att fråntas vårdnad om sitt barn. I A7 visar familjerättens utredning att mycket tyder på att en alkoholproblematik föreligger hos pappan. Dock gör tingsrätten bedömningen att den inte är av sådan art att den innebär en risk för barnets hälsa och utveckling. I många andra av våra mål har alkohol vägt betydligt tyngre och Broberg et al. (2010) menar en alkoholiserad förälder utgör ett hot mot barnets anknytning eftersom alkohol bidrar till ambivalens i föräldrarollen. Barn blir också otrygga av berusade personer eftersom de inte kan samspela på ett normalt sätt (ibid). Genom att tolka alkoholmissbruk utifrån Hackings (2000) teori kan vi se att missbruk som ett problem konstrueras olika i de olika vårdnadstvisterna. Beroende på barnets ålder, hemmiljö och missbrukets art får alkoholmissbruk olika mycket betydelse. Synen på alkohol konstrueras delvis genom politiska ideologier och vi kan därför inte utesluta att alkohol i förhållande till barnets bästa skulle kunna konstrueras på ett annat sätt i framtiden, som ett eventuellt resultat av en förändring i den svenska alkoholpolicyn (ibid).

6:5 Risken för att barnet far illa

Broberg et al. (2010) menar att det är mer skadligt för ett barn att uppleva våld inom familjen än att uppleva våld från utomstående. Detta för att familjen och hemmet för ett barn skall utgöra trygghet och vara den plats där barnet är skyddat från faror. Är denna plats i stället förenad med känslor av rädsla, otrygghet och obehag resulterat detta ofta i en otrygg anknytning vilket ökar risken för att barnet får en ogynnsam och destruktiv utveckling som senare i livet kan leda till egna problem i nära relationer (Bowlby 2010).

I B3 gör tingsrätten bedömningen att pappans hot och våld mot mamman innebär en risk för barnen. I domskälet motiveras enskild vårdnad till modern enligt följande:

”... [Pappan] synes sakna insikt om att hans beteende mot barnens moder kan medföra risk för barnens framtida hälsa och utveckling. Tingsrättens bedömning är att det saknas förutsättningar för parterna att på en rimlig nivå

kunna kommunicera och samarbeta med varandra utan risk för att barnen blir lidande” (B3:16).

Vidare i samma mål förtydligar man att;

”En grundläggande bedömning är att gemensam vårdnad i de allra flesta fall ur barnets synvinkel är en mycket bra vårdnadsform. Om någon förälder är olämplig som vårdnadshavare eller om det förekommit relationsvåld i familjen bör gemensam vårdnad tillämpas med försiktighet”. ”Genom de upprepade kränkningar mot [mamman] måste [pappan] bedömas vara olämplig som vårdnadshavare” (B3:15).

Även om socialförvaltningen i denna utredning, där pappan dömts för olaga hot, ofredande och överträdelse av kontaktförbud mot mamman, tyckte att det fanns förutsättningar för gemensam vårdnad delade tingsrätten inte denna bedömning, utan dömde till ensam vårdnad modern. De motiverar sin bedömning med att våldet inte kan negligeras och att pappan inte verkar ha insikt i huruvida hans beteende mot mamman medför en risk mot barnens hälsa. Detta tyder på att man gjort precis som förarbeten och kommentarer till FB kap 6:1 och 2 menar. Risken för att en närstående till barnet far illa anses så stor att den har fått gå före vikten av gemensam vårdnad.

Våld i hemmet är framförallt skadligt för små barn eftersom de är mer beroende av sina föräldrar och därmed inte har någon möjlighet att på egen hand utestänga de upplevelser och minnen som kommer tillsammans med en destruktiv och orolig hemmiljö. Barn som bevittnar våld i hemmet är oftast medvetna om våldet och upplever ångest, känner ambivalens gentemot båda sona föräldrar, känner skam och upplever att de inte har någon att tala med om vad som försiggår i hemmet. Barn identifierar sig med de vuxna de har runt omkring sig, vilket leder till att de utvecklar en felaktig verklighetsuppfattning genom att omges av vuxna med våldsamt beteende (Broberg et al. 2009). Detta kan jämföras med Bowlbys (2010) anknytningsteori och inre arbetsmodeller. Han menar att barn utvecklar bilder av hur sociala samspel människor emellan fungerar genom att spela bildspel och reaktioner av situationer i sin omgivning. Hemmet utgör den främsta plats för inläring av dessa arbetsmodeller eftersom hemmet är den plats där barn spenderar mest tid. Barn som växer upp med våld i hemmet utvecklar därmed en uppfattning om att det är så verkligheten ser ut och de löper en större risk att utveckla våldsbeteende. Isdahl (2010) skriver att det finns ett tydligt samband mellan barn som observerat familjevåld och som

sedan själv utvecklar aggressionsproblematik. Han menar vidare att våld liksom ångest eller andra psykiska problem är symptom på att barnet upplever eller tidigare har upplevt något negativt i livet.

7. Avslutande diskussion

I en vårdnadstvist kan tingsrätten besluta om gemensam vårdnad, ensam vårdnad till modern eller ensam vårdnad till fadern. Tidigare forskning har visat att gemensam vårdnad fungerat som en generaliserande huvudregel i tingsrättens bedömningar. Oavsett föräldrarnas samarbetsförmåga har motiveringen till en gemensam vårdnad varit att en nära och god relation till båda sina föräldrar är förenligt med barnets bästa. Detta blev även bakgrunden till den lagändring som gjordes 2006 där det nu förtydligats att man skall vara mycket försiktig med att utdöma gemensam vårdnad om någon förälder motsätter sig detta. Risken för att barnet eller någon närstående till barnet far illa, ska också beaktas noggrant i avvägningen i vårdnadsfrågan.

Mot bakgrund av Föräldrabalkens ändringar 2006 är syftet med denna uppsats att granska hur svenska domstolar resonerar kring våld i bedömningen av vårdnadstvister. Även om vår empiri inte är så omfattande att den är att anse som generaliserbar över Sverige, är den dock heltäckande för tre tingsrätter under tre år och bör därmed kunna verka som en fingervisning i huruvida en förändring kommit till stånd eller ej. Vi har sett att i de vårdnadstvister där det finns en historik av våld är tingsrätternas bedömningar mycket komplexa och att det är många olika aspekter att ta hänsyn till. Utifrån vår studie tyder utfallet av tvisterna på att benägenheten att utdöma gemensam vårdnad dock har minskat. Detta visar i sin tur att revideringen som gjordes 2006 har fått önskad effekt i praxis. Vi har sett skillnader mellan våldets art i gemensam respektive ensam vårdnad och i de fall där gemensam vårdnad dömts ut har pappan varit en viktig anknytnings-person för barnet och fokus har i dessa domar huvudsakligen legat på konfliktens betydelse mellan föräldrarna. Att våldet i sig är avgörande för en ensam vårdnad är inte något vi kunnat fastslå utifrån vår studie men vi har sett att det alltid görs en riskbedömning kring våldssituationen och att den sedan verkar som fingervisning i den slutliga bedömningen.

Vi kunde se att lagstiftningen tydligt avspeglades i tingsrättens beslut, då dessa huvudsakligen fokuserade på risken för att barnet far illa, föräldrarnas konflikt och vikten av en nära och god relation mellan barnet och dess vårdnadshavare. Dessa ställdes hela tiden mot varandra och det var tillsynes många gånger svårt att värdera vad som egentligen var mest förenligt med barnets bästa. Vi har diskuterat hur stor roll en domare har i varje mål. Precis som en forskares förförståelse kan avspeglas i hennes resultat diskuterar vi huruvida en domare kan bortse från sina. Då vi inte varit närvarande vid de huvudförhandlingar som sedan utgjort vår empiri har vi inte kunnat ta del av det som utspelades i den faktiska kontexten. Dock är vår förhoppning att det som varit centralt och viktigt under förhandlingen tydligt avspeglas i domsluten. Slutligen anser vi att vårt uppsatsarbete har berikat oss med mycket kunskap om hur en bedömning av vårdnadstvister där det förekommit våld går till.

8. Referens lista

- Barnombudsmannen rapporterar BR2005:02 ”När tryggheten står på spel”
- Bowlby, J (2010) *En trygg bas*. Stockholm: Natur & Kultur
- Broberg, A. Granqvist, P. Ivarsson, T. & Risholm Mothander, P. (2006) *Anknytningsteori. Betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Stockholm: Natur & Kultur
- Broberg, A. Risholm Mothander, P. Granqvist, P. & Ivarsson, T. (2009) *Anknytning i praktiken. Tillämpningar av anknytningsteorin*. Stockholm: Natur & Kultur
- Broberg, A et al (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma*. Resultat från en nationell utvärdering. Göteborg: Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB
- BRÅ (2013) ”Brottsförebyggande rådet” (elektronisk) *Brottsförebyggande rådets officiella hemsida*, <http://www.bra.se/> (2013-12-05)
- Bäck-Wiklund, M. (2001) ”Senmodernt familjeliv och barns vardag”. I Bäck-Wiklund, M & Lundström, T (red): *Barns vardag: I det senmoderna samhället* Stockholm: Natur och Kultur.
- Ekbom, T, Engström, G & Göransson, B (2011) *Människan, brottet och följderna: Kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. Stockholm: Natur & Kultur
- Eliasson, M. & Ellgrim, B (2006) En Kunskapsöversikt: *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*. Sveriges kommuner och Landsting: Katarina tryckeri
- Eliasson, M. (2008) ”Att förstå mäns våld mot kvinnor.” I Heimer, G & Sandberg, D. *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur
- Grände, J. Lundberg, L. & Eriksson, M. (2009) *I arbete med våldsutsatta kvinnor*- Stockholm: Gothia Förlag
- Hacking, I (2000) *Social konstruktion av vad?* Falun: AIT Falun AB
- Isdal, P. (2010) *Meningen med våld*. Gothia förlag: Stockholm

- Lundgren, E. Heimer, G. Westerstrand, J & Kalliokoski, A. (2001) *Slagen dam, Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfattningsundersökning*. Umeå: Åströms tryckeri AB
- Räddabarnen (2013) ”Räddabarnen” (elektronisk) *RB Sveriges officiella hemsida* <raddabarnen.se> (2013-11-27)
- Sjösten, M. (2009) *Vårdnad boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Singer, A. (2012) *Barnets bästa. Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. Stockholm: Norstedts juridik
- Statens offentliga utredningar (2005:43)
- Svenska Domstolar (2013) *Svenska domstolars officiella hemsida* <http://www.domstol.se> (2013-11-30)
- Svensson, P (2011) ”Teorins roll i kvalitativ forskning”. I Ahrne, G & Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB
- Socialstyrelsen.se 2013-11-27
- Schiratzki, J. (2010) *Barnrättens grunder*” Lund: Studentlitteratur AB
- Walin, G & Vängby, S. (2010) *”Föräldrabalken: En kommentar. Del 1”* Stockholm: Nordstedts Juridik AB